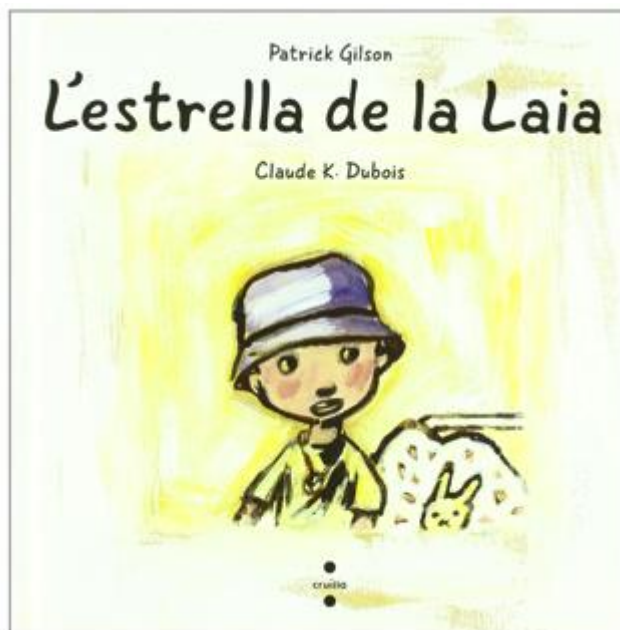

El gust per la lectura 2014-2015

Cicle mitjà
d'educació primària

L'estrella de la Laia
Patrick Gilson i Claude K. Dubois

GUIA DIDÀCTICA

El gust per la lectura 2014-2015

Cicle mitjà
d'educació primària

L'estrella de la Laia
Patrick Gilson i Claude K. Dubois

GUIA DIDÀCTICA

Subdirecció General de Llengua i Plurilingüisme
Servei d'Immersion i Acolliment Lingüístics

MÒNICA BADIA CANTARERO

Els continguts d'aquesta publicació estan subjectes a una llicència de Reconeixement-No comercial-Compartir 3.0 de Creative Commons. Se'n permet còpia, distribució i comunicació pública sense ús comercial, sempre que se n'esmenti l'autoria i la distribució de les possibles obres derivades es faci amb una llicència igual que la que regula l'obra original.

La llicència completa es pot consultar a:

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/es/deed.ca>

ÍNDIX

Primera part: la mort i el dol	5
1. Introducció	6
2. Objectius de la pedagogia de la mort.....	7
3. L'evolució del concepte de la mort amb l'edat	8
4. Què passa després de la mort? La mort a la literatura infantil.....	8
5. Decàleg per practicar una pedagogia de la mort.....	10
6. Annex bibliogràfic.....	10
Segona part: guia didàctica de “L'estrella de la Laia”	18
1. Informació sobre l'obra, l'autor i la il·lustradora.....	19
2. Per què l'hem escollit? L'acompanyament i el dol	20
3. Objectius de la proposta	21
4. Anàlisi de l'àlbum	21
5. La conversa literària.....	24
6. Orientacions per a la lectura.....	27
7. Guia de les activitats del quadern dels alumnes.....	29
8. Quadre de continguts.....	34
9. Bibliografia i webgrafia.....	35

Per a la Carme, te'n vas anar de sobte, i ens vas ensenyar, a mestres i alumnes, a enfrontar-nos a la pèrdua de les persones que són importants per a nosaltres.

Per a la Sole, sense paraules.

PRIMERA PART: LA MORT I EL DOL

1. INTRODUCCIÓ

Fa uns cursos, a l'escola on treballava, una mestra i bona companya, la Carme, va morir, sobtadament, després de pocs mesos d'haver emmalaltit. No era una persona gran, no havia estat mai malalta abans, i no ens esperàvem el tràgic succés.

Va ser una mort molt difícil d'acceptar per als seus companys i, sobretot, per als seus alumnes, que l'estimaven. Pensar que aquella mestra ja no els tornaria a fer classes, que ja no els explicaria coses, que ja no els podria fer cap abraçada...

Jo llavors era tutora d'un grup de segon de cicle inicial. Recordo el difícil tràngol d'haver-ne de parlar, de no saber respondre les seves preguntes ("I per què s'ha mort la Carme? Si era molt bona!"), d'abraçar-los quan ploraven desconsolats als actes d'homenatge que se li van dedicar, i de no poder mostrar tota la serenitat que m'hauria agradat en aquell moment.

Llavors vaig comprendre que, com a mestra, no estava preparada per a aquell fet, que abans no m'havia plantejat mai què podia fer a l'aula per ajudar els meus alumnes a créixer en aquest sentit: parlar de la mort i donar-los eines per afrontar el dol quan aquesta es presenta.

Temps enrere el dol era present i "visible" a les famílies, quan una persona moria: les cerimònies religioses, l'acompanyament a casa, el color de la roba, les expressions de condol... Tots aquests costums s'han anat aprimant molt. Molts cops, volent-los protegir, allunyem els infants de tot el que estigui relacionat amb la mort, sense pensar que els estem fent més vulnerables al dolor i a la inseguretat. Al mateix temps, els nostres nens i joves estan poc preparats per a tot allò que sigui dolorós per a ells, per a les separacions i les pèrdues en general: els adults els evitem els patiments sempre que podem, i així els fem més fràgils per a un futur que, de ben segur, els n'oferirà molts i ben diversos.

Per més que avancem en l'educació, el tema de la mort continua essent encara tabú a les nostres escoles, per damunt del sexe. Molts cops els mestres tampoc no sabem com enforçar-lo: si l'hauríem de treballar com un tema més dins del currículum, si hem d'esperar que es doni la situació real per parlar-ne, què fem amb les diferents creences religioses... tot plegat és complicat. La mort és present cada dia als mitjans de comunicació, la trobem sovint a prop, però aquests contactes fugaçs no ensenyen els alumnes a afrontar-la.

En un currículum de desenvolupament competencial caldria situar la mort i el dol dins les competències personals i socials, les referides al coneixement, domini i gestió de les pròpies emocions i, també, les relacionades amb la convivència i l'empatia. Davant la mort, i el corresponent dol, els alumnes hi haurien de poder recórrer, n'haurien de poder fer ús: com se senten les persones afectades? I ara què? Què els puc dir? Com els podria ajudar? El grup de competències relacionades amb el convida i l'habitar el món també hi haurien de poder dir alguna cosa. Convida en el món i habitar-hi requereix entendre's amb els veïns, respectar els amics i els desconeguts, i participar en aquelles situacions que ajuden a

organitzar la vida de la comunitat: les situacions de condol i de comiat del difunt i d'acompanyament de la família també necessiten "ser apreses".

Des de l'escola, per tant, hauríem d'afavorir l'educació per al dol i la mort com un aspecte transversal més: perquè la mort també forma part de la vida. Perquè tot i que quan a l'escola ens trobem amb la necessitat d'haver de parlar de la mort (perquè s'ha mort un avi, perquè hi ha algú malalt...) els mestres utilitzem el sentit comú i resollem la situació de la manera més confortable possible, ens fan falta estratègies i eines per treballar-hi millor.

La literatura infantil pot obrir un camí al diàleg i a la reflexió, i aquest és un dels objectius d'aquest treball: ajudar els infants a construir els conceptes de separació, pèrdua i mort a través dels àlbums il·lustrats i dels llibres i a partir de la conversa amb els iguals, i a preparar-se per a una possible situació de dol per qualsevol de les pèrdues que anem sofrint al llarg de la vida: la descoberta de qui són els Reis, la pèrdua de la mascota, la separació temporal d'un amic, el canvi d'un mestre important per a ells, la separació dels pares, la mort d'un familiar...

2. OBJECTIUS DE LA PEDAGOGIA DE LA MORT

Caldria diferenciar dos conceptes: la *pedagogia del dol* i la *pedagogia de la mort*. NOLLA (2008)¹ els defineix clarament: la pedagogia del dol s'aplica quan hi ha hagut una pèrdua que ens exigeix enfrontar-nos a la realitat, i demana eines per alleujar el dolor i donar consol; la pedagogia de la mort, en canvi, fa referència a la construcció del sentit de la vida, a parlar de la mort i la pèrdua abans de trobar-se-la al davant. La pedagogia de la mort es podria definir com "un conjunt de propostes metodològiques, d'idees, de destreses i d'actituds que permeten als infants dotar-se d'eines intel·lectuals i afectives per aproximar-se a la comprensió de la fragilitat humana, a la seva vulnerabilitat, i així poder viure donant un sentit ajustat al veritable valor de la vida".²

Alguns dels objectius³ que hauria de perseguir una educació per a la mort, a escala general, són:

- Reflexionar sobre el valor de la pròpia vida i la necessitat de viure al màxim cada moment com a únic i irrepetible. El fet de pensar que cada moment és únic, que la vida té data de caducitat, fa que donem més valor a les petites coses de cada dia: ensenyar els nens i els joves a valorar el que tenen, el que fan, el dia a dia.
- Entendre la mort com a part de la vida i la seva fi natural, com un fet necessari. El cicle de l'aigua, el cicle vital de les plantes, dels animals, les xarxes tròfiques... tot guarda relació amb la mort: mal que ens pesi, la mort manté l'equilibri dels ecosistemes. El cicle vital dels humans n'és un exemple: què passaria si una població envellís tant que no arribés a morir? Qui cuidaria aquests avis? Què passaria amb la superpoblació?

¹ NOLLA, A. *Del viure i del morir: Propostes per acostar-nos a l'experiència de la finitud*. Barcelona: Rosa Sensat, 2008.

² ARNAIZ, V. "Deu propostes per a una pedagogia de la mort". *Guix d'Infantil*, núm. 12, març-abril de 2003.

³ A partir de POCH, C. *De la vida i de la mort: recursos per a la família i l'escola*. Barcelona: Editorial Claret, 2006.

- Ajudar els infants a créixer amb el mínim d'angoixa envers la mort. Tenim angoixa i por d'allò que desconeixem. Parlar sobre la mort com un fet natural és un camí per reduir aquestes pors.
- Donar eines per preparar-se per a la mort de persones estimades i reflexionar sobre la pròpia.
- Entendre la dinàmica del dol i les diferents formes de reacció davant la mort d'algú que estimem.
- Poder expressar els propis sentiments davant la mort d'una persona estimada, i respectar els d'altri.

3. L'EVOLUCIÓ DEL CONCEPTE DE LA MORT AMB L'EDAT

No hi ha un acord rotund entre els teòrics pel que fa a les etapes per les quals passen els infants en la construcció del concepte de la mort. El que sí que sembla és que els infants construeixen les seves teories sobre la mort, les seves idees força al llarg del temps, a partir de les pròpies experiències, de les informacions que provenen del món adult i del seu procés evolutiu.

Així, doncs, no trobem una classificació consensuada de les etapes de construcció del concepte de la mort i de les edats que es correspondrien a cadascuna d'aquestes etapes (NOLLA⁴ en fa una bona síntesi), però sí que hi ha acord que es donen tres moments ben diferenciats:

- Un primer moment en què el coneixement que tenen els nens de la mort és gairebé inexistent.
- Una segona etapa en què els nens comencen a construir aquest concepte, la mort dels altres, que es fa present al seu entorn (la mort d'una mascota, d'algú proper...). Tot i que al començament l'entenen com un fet reversible i provisional, més tard assumeixen que la mort és irreversible i universal.
- Un tercer moment, coincident més o menys amb l'etapa de l'adolescència, en què prenen consciència que la mort també els afectarà a ells.

4. QUÈ PASSA DESPRÉS DE LA MORT? LA MORT A LA LITERATURA INFANTIL

Probablement aquesta és una de les preguntes que als mestres ens fa més de respecte que ens adrecin els alumnes. És una pregunta que topa amb les creences

⁴ NOLLA, A. *Pedagogia de la vida i de la mort: eines d'acció tutorial i propostes didàctiques per a l'educació primària*. [En línia] < <http://www.xtec.cat/sgfp/licencies/199900/memories/anolla.pdf> > [Consulta: 29 gener de 2013]

personals i amb les religions. Cada cultura, cada religió, té les seves creences i els seus rituals funeraris.⁵

La literatura infantil reflecteix de diferents maneres aquest “més enllà de la mort”. En els contes clàssics, per exemple, la mort és present, i molts cops reversible (la Bella Dorment, la Blancaneu, la Caputxeta...); en d’altres casos és irreversible, com en el de la Ventafocs, que no tenia mare perquè s’havia mort. Els contes tradicionals, segons Bettelheim, “plategen, de manera breu i concisa, un problema existencial. Això permet als nens atacar els problemes en la seva forma essencial”.⁶

La literatura infantil és un bon recurs per parlar sobre la vida i la mort, sobre la necessitat de la mort com a part d’un cicle vital, sobre què passa després de la mort segons diferents cultures, sobre el temor a la pèrdua de la gent que estimem, sobre el dol que passem quan es mor una persona que ens és propera.

Els contes aborden aquesta problemàtica des de diferents vessants. Així, a grans trets, podem trobar:

1. Contes que expliquen rituals que es fan quan una persona es mor.
2. Contes en què la persona que s’ha mort es converteix en un estel.
3. Contes en què la persona que s’ha mort es queda entre els vius com un ésser invisible que protegeix els que l’estimaven.
4. Contes en què la persona que s’ha mort es queda present dins nostre, com un record.
5. Contes en què la persona es queda present en un objecte.
6. Contes que parlen del dolor de la pèrdua i dels sentiments.
7. Contes que expliquen la necessitat de la mort com a part del cicle vital de la natura.
8. Contes que expliquen què pot passar més enllà de la mort.
9. Contes en què el personatge es reconcilia amb la vida abans de morir.
10. Altres.

A l’annex podeu trobar una petita selecció bibliogràfica amb diferents títols classificats segons aquestes categories.

Caldria remarcar però que s’ha de ser molt curós a l’hora de treballar amb els temes que plantegen els contes: si esperem a llegir-los i parlar-ne en el moment que els alumnes tenen una ferida oberta potser podria ser contraproductiu. S’haurien d’utilitzar amb molta cura i respecte, i en els moments adequats.

⁵ En podeu trobar una descripció molt acurada a:
LARRULL I BERTRAN, C. *Antropologia de la mort i el dol*. Llicència d’estudis (curs 2004-05). [En línia]
<<http://www.xtec.cat/crp-badalona/recursos/dol/licencies/mort/licencia.pdf>> [Consulta: 9 d’abril de 2014]

⁶ BETTELHEIM, B. *Psicoanálisis de los cuentos de hadas*. Barcelona: Booket, 2012.

5. DECÀLEG PER PRACTICAR UNA PEDAGOGIA DE LA MORT⁷

1. Parlar de la mort amb els infants de manera sincera, acceptant d'entrada que probablement no tindrem resposta per a totes les preguntes, perquè en si mateixa la mort porta implícita la incertesa.
2. No esperar a parlar de la mort quan aquesta sigui tan propera que no permeti veure-hi clar. La mort d'una mascota, la visita a un cementiri, les esqueles dels diaris... són situacions que fan visible la mort i que es poden aprofitar per parlar-ne.
3. Parlar-ne amb claredat, sense amagar paraules: utilitzar les paraules correctes: mort, difunt, enterrament... No disfressar la pèrdua amb eufemismes i expressions endolcides (anar de viatge, descansar...). Dir cada cosa pel seu nom.
4. No utilitzar mai els morts com a xantatge ("et vigila") ni mostrar por de les persones difuntes.
5. Parlar de la mort com a part del cicle vital de les persones: parlem del de les plantes i del dels animals, per què no fer-ho amb el que ens és més proper?
6. Facilitar el coneixement de la diversitat sobre el simbolisme que es dóna a la mort, en les diferents cultures i religions.
7. No amagar els sentiments que tenim envers la mort de persones properes.
8. Parlar de les causes de mort habituals per poder evitar pors innecessàries.
9. Parlar, parlar i parlar. La conversa ajuda a veure els fets des d'altres perspectives i, en definitiva, a créixer.
10. Tenir en compte que tots vivim un temps limitat, i que cal aprendre a donar a cada moment, i sobretot als moments més importants, el valor que té.

6. ANNEX BIBLIOGRÀFIC

A continuació una selecció de títols per a nens i nenes que tracten el tema de les pèrdues d'éssers estimats i de la mort. Per classificar-los s'ha seguit el criteri de la Xarxa de Biblioteques Municipals de la Diputació de Barcelona, i s'ha posat darrere del títol les marques *, ** i ***, que signifiquen:

* Fins els 6 anys.

** De 7 a 10 anys.

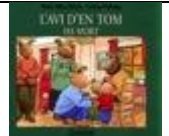

*** D'11 a 13 anys.

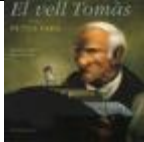

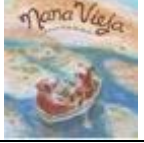

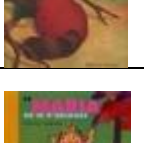
⁷ A partir d'ARNAIZ, V. *Op. cit*

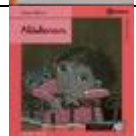

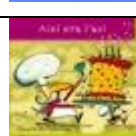
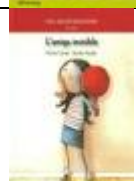

Aquesta classificació és orientativa, ja que es fa difícil “posar edat” a segons quins llibres i temes. Hi ha molts àlbums il·lustrats que poden ser tractats a diferents edats. Per aquest motiu hi ha un apartat de comentaris on s’han afegit algunes impressions, del tot personals.

A l’apartat “aspectes” s’ha intentat anotar quin tractament es fa del tema de la pèrdua o de la mort, i hi trobem aquests números per facilitar-ho: pot ser que un mateix llibre tracti diversos aspectes.

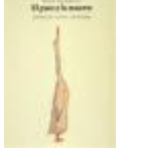

1. Contes que expliquen rituals que es fan quan una persona es mor.
2. Contes en què la persona que s’ha mort es converteix en un estel.
3. Contes en què la persona que s’ha mort es queda entre els vius com un ésser invisible que protegeix els que l’estimaven.
4. Contes en què la persona que s’ha mort es queda present dins nostre, com un record.
5. Contes en què la persona es queda present en un objecte.
6. Contes que parlen del dolor de la pèrdua i dels sentiments.
7. Contes que expliquen la necessitat de la mort com a part del cicle vital de la natura.
8. Contes que expliquen què pot passar més enllà de la mort.
9. Contes en què el personatge es reconcilia amb la vida abans de morir.
10. Altres.

	Títol	Autor/il·lustrador	Editorial	Temàtica	Aspectes	Comentaris
	L’enterrament *	Roser Capdevila	La Galera	Mort de l’avia.	1	
	L’avi d’en Tom ha mort *	Marie-Aline Bawin, Christophe Le Masne	Combel	Mort de l’avi.	1	
	La carícia de la papallona *	Christian Voltz	Kalandraka	Mort de l’avia.	3	Es pot llegir amb alumnes més grans. Les il·lustracions són de molta qualitat.
	Per sempre més *	Alan Durant, Debi Giori	Timun Mas	Tristesa davant la mort d’un amic. Procés de dol.	4	
	S’ha mort l’avi *	Dominique de Saint Mars	Cruïlla	Mort de l’avi, acomiadament, procés de dol, enterrament.	1, 6, 8	Es pot llegir amb alumnes més grans. Tipus còmic.

	Títol	Autor/il·lustrador	Editorial	Temàtica	Aspectes	Comentaris
	Mejillas rojas *	Heinz Janish	Lóguez	Mort de l'àvia i record.	3	Es pot llegir amb alumnes més grans. Il·lustracions de molta qualitat.
	Como todo lo que nace *	Elisabeth Brami	Kókinos	Cicle de la vida.	7	Es pot llegir amb alumnes més grans.
	Una capsa de colors vius *	Teresa Blanch, Maria Espluga	Baula	Mort de l'àvia.	4	
	El vell Tomàs i la petita fada *	Dominique Demers, Stephane Poulin	Joventut	Reconciliació amb el món per poder morir en pau.	9	Es pot llegir amb alumnes més grans.
	El árbol de los recuerdos *	Britta Teckentrup	Nube Ocho	Mort d'un amic. Records.	5	
	Nana vieja *	Margaret Wild, Ron Brooks	Ekaré	Dol i superació de la mort d'un avi.	4, 6	
	El oso y el gato salvaje *	Kazumi Yumoto	Corimbo	Dolor davant la pèrdua d'un amic, procés de dol, rituals, records.	1, 4, 6	
	Et puc veure sempre que vulgui *	Mariko Kikuta	Glénat	Dolor davant la pèrdua d'un amic per sempre, records.	4	Es pot llegir amb alumnes més grans.
	Agnès Atzur *	Pablo Albo / Pablo Auladell	Thule	Mort d'un amic.	6, 4	És un àlbum metafòric i pot ser que als més petits els costi de comprendre.
	Més enllà del gran riu *	Armin Beuscher, Cornelia Haas	Joventut	Comiat de l'amic que mor, dol.	4,6	
	La Maria no se n'oblidarà *	Roser Rius Camps, Carme Peris Lozano	Cruïlla	Mort de l'avi, records.	4	

	Títol	Autor/il·lustrador	Editorial	Temàtica	Aspectes	Comentaris
	La mort d'en Tim *	Elzbieta	Cruïlla	Mort d'un amic, rituals.	1	Molt senzill i planer.
	Aldebaran *	Javier Sobrino Mabel Pierola	La Galera	Mort de l'avi.	4,5	
	L'avi de l'Oset*	Nigel Gray	Timun Mas	Mort de l'avi.	4, 6	
	L'estrella de la Laura *	Klaus Baumgart	Beascoa	Pèrdua de coses que ens importen.	6	Tracta de la pèrdua d'allò que estima: un estel.
	Estirar la pota o com envellim *	Babette Cole	Destino	Envelliment i mort.	7	Tracta la mort amb humor.
	Et trobo a faltar *	Paul Verrept	Joventut	Pèrdua d'un amic. Pèrdues permanents i no permanents.	6	Parla de la pèrdua temporal d'una persona estimada i la compara amb la mort.
	Regaliz *	Sylvia van Ommen	Kókinos	Dos amics conversen sobre què hi deu haver després de la mort.	8	
	Així era l'avi *	Joan de Déu Prats Gustavo Roldán	Parramon Parenting	Mort de l'avi.	4	
	L'amiga invisible: la mort *	Sandra Aguilar	Salvatella	Mort de l'àvia.	4,6	
	El ángel del abuelo*	Jutta Bauer	Lóguez	Mort de l'avi.	10	Molt guardonat i reconegut.
	Bona nit, avi! *	Rosa Bausà i Peris	Lóguez	Mort de l'avi.	2	

	Títol	Autor/il·lustrador	Editorial	Temàtica	Aspectes	Comentaris
	¿Cómo es posible? La historia de Elvis*	Peter Schössow	Lóguez	Mort d'un amic i dol.	1, 4, 6	Enuig davant la mort d'un amic. Un toc d'humor.
	On és el iaio? *	Mar Cortina Amparo Peguero	Tàndem	Mort de l'avi.	8, 6	
	¿Dónde está güelita Queta? *	Nahir Gutiérrez Álex Omist	Destino	Mort de l'àvia. Què passa després de la mort.	4,8	
	La Júlia té un estel *	Eduard José Valentí Gubianas	La Galera	Mort de la mare.	2	
	En Max i la seva ombra *	José Luís Regojo Laura Borràs	Proteus	Diàleg amb la mort, suïcidi.	10	
	Mi abuelo Carmelo*	Dani Torrent	Kalandraka	Records de l'avi absent.	4	
	Paraíso *	Gibert, Bruno	Los cuatro azules	Mort de l'avi. Després de la mort.	8	Fet amb unes il·lustracions molt especials i diferents. Es pot llegir amb alumnes més grans.
	El cielo de Anna *	Stian Hole	Kókinos	Mort de la mare i superació del dol.	8	Molt metafòric. Fa un paral·lelisme amb <i>Alícia a través del mirall</i> . Per als petits pot ser difícil de comprendre.
	No és fàcil, petit esquirol! *	Elisa Ramón	Kalandraka	Mort de la mare.	2,4,6	
	L'àvia de dalt i l'àvia de baix *	Tomie de Paola	Cruïlla	Mort de les àvies.	2	
	L'estrella de la Laia*	Patrick Gilson	Cruïlla	Mort d'un infant.	2	Es pot llegir amb alumnes més grans.

	Títol	Autor/il·lustrador	Editorial	Temàtica	Aspectes	Comentaris
	Jo sempre t'estimaré *	Hans Wilhelm	Joventut	Mort de la mascota.	4	
	Jo les volia **	Carme Solé Vendrell	Mars	Mort de la mare. Acompanyament de la família, procés de dolor, superació.	1, 2	
	Què ve després de mi? **	Anette Bley	Takatuka	Mort d'un amic.	4, 8, 1	
	El senyor mort dins d'una avellana **	Eric Maddern i Paul Hess	Blume	Malaltia i mort de la mare. Enfrontament amb la mort personificada.	7	Es pot llegir amb alumnes més grans.
	Gallons de taronja **	François Legendre	Tandem	Mort de l'avi.	7, 4	
	Cuando la muerte vino a nuestra casa **	Jürg Schubiger y Rotraut Susanne Berner	Lóguez	Personificació de la mort. Mort d'un infant. Descoberta de la mort.	1, 7	Presenta la mort com un personatge amb mala sort que ho fa malbé tot, i un poble on no existia la mort ni el perill fins que comença la història. Es pot llegir amb alumnes més grans.
	El jardí del meu avi **	Maria Àngels Gil Vila Mabel Piérola	Edicions Bellaterra	La mort com a part del cicle vital.	7	
	El pato y la muerte **	Wolf Erlbruch	Barbara Fiore Editora	Personificació de la mort.	8	Molt profund. Una amistat que es va teixint entre l'ànec i la mort. Es pot llegir amb alumnes més grans.
	L'estany dels ànecs pobres **	Fina Casallerrey	Edebé	Mort de l'avi.	2	

	Títol	Autor/il·lustrador	Editorial	Temàtica	Aspectes	Comentaris
	No, no i no! **	Amélie Couture	Bambú Casals	Mort d'una àvia.	4,6	
	L'herència **	Jaume Cella	Cruïlla	Mort del pare gat.	4	To d'humor
	Mòmia de gat ***	Jacqueline Wilson	Cruïlla, Vaixell de vapor (sèrie taronja)	Mort d'una mascota, rituals funeraris.	1	
	El nen d'ombra ***	Beatrice Masini	Cruïlla	Mort d'un germà petit.	3	
	Que el cielo espere ***	Katja Henkel,	Siruella	Mort de l'àvia.	8	
	Saltando vallas ***	Pere J. Carbó Pérez	Edelvives	Mort d'un amic, dol, dolor.	6	
	Caracoles, pendientes y mariposas ***	Blanca Álvarez	Edelvives	Mort del germà, sentiment de culpa.	6,8	
	Los cuatro amigos de siempre ***	Gilberto Rendón	SM	Mort del nét.	10	
	El Joan ha mort	Itziar Fernández	Pagès editors	Mort d'un tiet.	4	

	Títol	Autor/il·lustrador	Editorial	Temàtica	Aspectes	Comentaris
	Coi de Quico ***	Jaume Celta	La Galera	Mort d'un avi.	4,6	
	El nen dels estels	Patrik Somers	ING ediciones	Mort del germà.	8	

SEGONA PART: GUIA DIDÀCTICA DE “L’ESTRELLA DE LA LAIA”

1. INFORMACIÓ SOBRE L'OBRA, L'AUTOR I LA IL·LUSTRADORA.

P. GILSON; C.K. DUBOIS. *L'estrella de la Laia*. Barcelona: Cruïlla, 2008. ISBN: 978-84-661-1836-1

Es tracta d'un àlbum que parla sobre la mort d'un infant. Tot i que al lector li pugui semblar, d'entrada, una idea molt trista, el llibre fa un tractament de la mort molt natural i respectuós. La Laia està malalta i estarà un temps sense anar a l'escola. El seu amic Bernat la troba molt a faltar. Ella sap que es morirà, i l'hi explica al seu amic, a qui demana si l'anirà a veure. A partir de llavors en Bernat la va a veure cada dia, fins al dia de la seva mort.

L'autor

Patrick Gilson és un professor de secundària nascut a Elisabethville (Congo) l'any 1956. Va estudiar sociologia i va treballar en el món del teatre infantil tres anys. Més tard va iniciar-se com a professor de llengua francesa a Bèlgica.

Durant el curs 1999-2000 va fer, amb alumnes adolescents de setze i disset anys, una recerca sobre la fi de la vida i les cures pal·liatives. La classe es dividia en petits grups de treball segons les seves competències i habilitats, i els alumnes treballaven com a documentalistes; un grup de noies, amb molta sensibilitat artística, va fer una recerca sobre què es deia en la literatura infantil sobre "la mort i els nens", i van arribar a la conclusió que la mort d'un infant era un tema tabú. En Patrick es va bolcar molt en el treball d'aquest grup d'alumnes. Al final elles mateixes van decidir escriure una història sobre l'amistat entre dos infants, un dels quals està a punt de morir.

Van caldre nou mesos per enllestir el text, uns mesos en què es van documentar i van consultar metges, psicòlegs infantils, professors universitaris... En paraules seves: "El resultat ja el coneixeu, perquè teniu a les mans la història de *L'estrella de la Laia*, creada per la Fanny, la Julie, la Dominique i en Patrick (que surten a la dedicatòria). Actualment en Pàtrick és professor al Collège Saint-Louis de Lieja, a Bèlgica.

La il·lustradora

Claude K. Dubois va néixer a Bèlgica l'any 1960. És professora de dibuix en un institut de Lieja.

És autora de prop de vuitanta àlbums, d'alguns dels quals també és autora del text. Els seus llibres s'han publicat a més de quinze països.

En català en podem trobar uns quants que segur que coneixeu: *Les paraules dolces* (Corimbo), *No et vull veure més!* (Cruïlla), *La meva àvia té Alz... no sé què* (Cruïlla)...

Confessa que il·lustrar aquest àlbum li va costar molt, acceptar que el seu personatge s'havia de morir en acabar l'obra va ser molt dur per a ella.

2. PER QUÈ L'HEM ESCOLLIT? L'ACOMPANYAMENT I EL DOL

Convindria parlar de la mort amb els infants sense esperar que aquesta sigui tan a prop d'ells que fer-ho els resulti dolorós. Els contes poden oferir situacions que permetin parlar de petites pèrdues que ells també poder haver tingut, dels sentiments que els ha provocat, de les diferents fases que han travessat... parlar-ne, compartir-ho amb els altres, comprovar que altres nens i nenes viuen situacions semblants a les seves, els ajuda a créixer i a anar construint aquest concepte de "mort", tan abstracte per a ells.

L'àlbum il·lustrat que ens ocupa, *L'estrella de la Laia*, presenta la pèrdua d'una persona estimada, d'una amiga. En Bernat i la Laia són amics d'aquells que van cada dia junts a escola i s'expliquen els secrets. Fins que un dia la Laia ja no hi pot anar perquè està massa malalta.

En Bernat travessa una sèrie d'estats diferents al llarg del conte:

- el sentiment de culpa per haver-se burlat d'ella el dia abans que ingressés a l'hospital,
- la tristesa quan veu que a la seva amiga li passa alguna cosa greu,
- la por que es mori i ell la perdi per sempre més,
- la depressió: "Ara en Bernat sempre està així", diu la Júlia⁸, quan mira per la finestra de l'hospital. "S'estima més quedar-se sol en un racó";
- la impotència davant de la malaltia de l'amiga: "donaria totes les meves joguines perquè es posés bona"... però no pot fer-ho, perquè no serviria de res;
- l'enyorança. Troba a faltar la seva amiga, i sap que mai més tornarà a ser com abans, quan menjaven caramels i s'explicaven secrets;
- la resignació, quan la Laia li explica que li queda poc temps,
- la força, quan és capaç d'anar a veure cada dia la seva amiga a l'hospital i treure forces per fer-la riure i per explicar-li contes,
- la tristesa, quan la mare li comunica que la Laia ja s'ha mort.

Entre els objectius de la pedagogia de la mort que hem esmentat a la primera part, n'hi havia un que feia referència a reflexionar sobre el valor de la pròpia vida i la necessitat de viure al màxim cada moment com a únic i irrepetible. De vegades no valorem les petites coses de cada dia fins que no podem fer-les per algun motiu. Ajudar els alumnes a reflexionar sobre quines són les coses importants, parlar de la mort com una possibilitat que afecta tots els éssers vius, inclosos els nens, parlar de les malalties que poden causar-la per evitar angoixes innecessàries (que entenguin per exemple que per un refredat no estan en perill de mort), parlar de l'acompanyament de les persones malaltes i de les que han perdut alguna persona estimada: fent tot això els ajudem a créixer.

⁸ La Júlia és una amiga d'en Bernat i la Laia.

3. OBJECTIUS DE LA PROPOSTA

No perdem de vista que aquest treball té dos objectius primordials:

- 1) Afavorir el gust per llegir dels nens i nenes.
- 2) Aprofitar els recursos de la literatura infantil per aprofundir sobre un tema transcendental: la mort.

Podríem desplegar-los de la manera següent:

- Descobrir en la història aquells elements que poden connectar amb la seva pròpia experiència vital i amb altres contes que hagin llegit o li hagin explicat.
- Reflexionar a partir de la història que s'explica, sobre les sensacions que els produeixen, si els ha agradat, si els ha entristit...
- Conversar amb els iguals a partir de la lectura d'un llibre compartit, i ser capaços d'expressar les pròpies opinions i respectar les dels altres.
- Reflexionar sobre les fases que travessa una persona quan perd una persona estimada, i portar la reflexió a la seva pròpia experiència.

4. ANÀLISI DE L'ÀLBUM

Ens trobem davant d'un àlbum il·lustrat. Els àlbums, pel seu format, són de per si atractius per als infants, i poden arribar a ser una eina molt valuosa pel fet que:⁹

- S'adapten a les necessitats del lector: per les seves característiques, que resulten de la unió entre text i il·lustració, són un recurs molt vàlid per a la lectura, sobretot per a aquells alumnes que tenen dificultats per comprendre el text: la imatge els ajuda a omplir buits de comprensió.
- Són textos molt oberts, que afavoreixen la compensació de llacunes i la interpretació.
- Permeten desplegar les capacitats expressives i interpretatives.
- Inviten a utilitzar un enfocament interactiu entre el llenguatge gràfic i el literari.
- Poden llegir-los alumnes amb diferents nivells lectors.
- Descobrir-los, o redescobrir-los, suposa un efecte espectacular en alumnes grans.

Per fer aquesta anàlisi em baso en els apartats que descriuen BADIA i LLADÓ.¹⁰ Aquesta anàlisi no pretén pas ser minuciosa ni exhaustiva, ni molt menys que es traslladi més tard als alumnes: és tan sols una guia, un “posar atenció” en certs

⁹ A partir de:

BADIA, M.; LLADÓ, C. *Els àlbums i els llibres il·lustrats: una descoberta, diverses veus*. El Gust per la Lectura, 2013-14. DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT. [En línia]
< http://www.xtec.cat/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/8a244715-1333-4a23-adcc-735622e229f8/albums_illustrat.pdf >
[Consulta: 15 d'abril de 2014]

¹⁰ BADIA, M.; LLADÓ, C. *Op.cit.*

aspectes que ens poden ajudar a explicar-los la història. No podem pretendre explicar tots aquests detalls als alumnes.

Format

És un àlbum de format petit, quadrat, de cobertes brillants.

Els paratextos

El títol, *L'estrella de la Laia*, pot permetre fer hipòtesis sobre el contingut de l'àlbum: Què deu ser aquesta estrella? Per què és seva? Els alumnes, amb què relacionen les estrelles?

A la coberta observem la protagonista, la Laia, com emmarcada per tot de pinzellades blanques fetes amb un pinzell gros, de forma barroera, deixant entreveure un fons com de cartró. D'alguna manera podem imaginar que es tracta d'una finestra des d'on la Laia, a l'hospital, observa l'exterior. La veiem amb un barret blau i no té cabells, cosa que ja ens dona moltes pistes sobre el tema de la història.

A la dedicatòria s'explica que aquesta història va néixer en un taller d'escriptura i es dona les gràcies a quatre persones, una d'elles el mateix autor.

El dors de la guarda és ple de retrats d'infants, tots diferents, i al centre de la pàgina dreta hi ha la Laia.

Les il·lustracions

Algunes d'elles emmarquen petits detalls, com el dit que truca al timbre, les cares dels nens i nenes o els obsequis que fan per a la seva amiga.

Algunes són a mitja pàgina, emmarcades o sense emmarcar, i d'altres ocupen tota una pàgina sencera. És curiós veure, per exemple, com la il·lustradora transmet la idea de solitud, quan en Bernat va sol cap a l'escola, i el col·loca a la part superior esquerra de la pàgina, i no hi dibuixa res més, només omple la pàgina de pinzellades marrons.

Les imatges evocuen la realitat, però són molt senzilles, de traços gruixuts, les cares no són gaire expressives. Els ulls, sempre representats per dos punts negres, són diferents quan la Laia veu tots els amics que l'han vingut a veure: són uns ulls que miren amb detall i una mica de reüll.

En algun moment al llarg del conte també es dibuixa alguna rialla a la cara de la Laia, quan parla amb els amics i, sobretot, amb en Bernat.

Hi ha alguns plans generals de les sales de l'hospital, i alguns de detall, com el berenar.

La imatge de la Laia recolzada en en Bernat quan li llegeix és molt tendra, i la il·lustradora l'ha situada al centre de la pàgina, dins un feix de llum, i ha enfosquit la resta amb el to ocre que acompanya tota l'obra.

La paleta de colors que s'utilitzen són els de la gamma dels marrons, ocres, grocs, amb algun blau, sempre matisats amb unes pinzellades de blanc. Fa servir tinta xinesa marró per dibuixar i utilitza una pintura molt densa, espessa, barreja d'aquarel·la i gouache feta sobre paper marró, probablement per traduir la seriositat de l'obra.

El text i l'argument

Aquest és un àlbum de tipus narratiu. El conte està escrit en temps present, que es manté al llarg de tota l'obra, i està explicat per un narrador extern.

En alguns moments presenta fragments de diàleg entre els personatges. Utilitza una sintaxi molt treballada, amb frases compostes, coordinades i subordinades. El lèxic és senzill però acurat.

Les il·lustracions tenen un pes important per explicar la història, es complementen amb el text. De vegades la imatge evoca algun detall de l'ambient, d'altres ajuda a descriure la situació (quan són a la sala de l'hospital, per exemple) i d'altres contribueix a connectar amb els personatges i les seves emocions (en Bernat i la Laia llegint el conte).

El final de la història, tot i que es pot entreveure, pot ser inesperat per als nens, que no acostumen a trobar contes que acabin "malament". És un final trist: la mort de la seva amiga. Què passarà a partir d'ara? Tot, absolutament tot el que passa en aquesta història es pot aprofitar per parlar-ne.

5. LA CONVERSA LITERÀRIA

“Parlar sobre literatura és compartir una forma de contemplació. És una manera de donar forma als pensaments i emocions suscitats pel llibre i als significats que construïm junts a partir del text: aquest missatge controlat imaginativament, que l'autor envia i que nosaltres interpretem de la manera que creiem útil o plaent”.¹¹

CHAMBERS (2007) diu que els alumnes desenvoluparan l'hàbit lector si tenen possibilitat, entre altres, de:

- **Llegir al costat de persones que per a ells són importants:** el pare o la mare, el seu padrí, la padrina, els seus mestres, els germans més grans, els companys, els amics i les amigues.
- **Parlar del que han llegit i del que han sentit llegir,** de si els ha agradat, de per què no els ha agradat, del que han sentit, de si els ha fet patir, de si han passat por, del que han après llegint aquell article, aquell llibre, aquell fulletó...

Parlar del que s'ha llegit, compartir-ho amb un igual, descobrir què en pensa l'altre, comprovar que la gent té sentiments semblants, o oposats... tot això permet crear uns vincles importants entre els alumnes, i configurar-los, a poc a poc, com una veritable comunitat de lectors.

Aquesta conversa literària no hauria de ser una conversa “reproductiva”, centrada en els punts que s'han entès: ha de ser una conversa de qualitat, que vagi cap als *efectes de la lectura*, en què es respectin totes les expressions personals, en què tothom pugui dir allò que pensa dins d'un clima de respecte, i en què el mestre sàpiga quins fils pot estirar per anar reconduint la conversa cap al terreny personal.

Els alumnes han de notar que se'ls vol escoltar i que poden comunicar els seus pensaments de manera oberta, sense por del rebuig i, sobretot, a “equivocar-se”.

En aquesta conversa han de poder compartir:

- Allò que els ha agradat, i allò que no els ha agradat o que els ha desconcertat del llibre.
- Les dificultats: les observacions que fa un nen/a poden ajudar-ne un altre a comprendre una idea, un fet, un personatge...
- Les connexions,¹² les relacions que s'estableixen dins de la mateixa història, o bé la relació amb d'altres llibres o històries que ja coneixen.

¹¹ CHAMBERS, A. *Dime*. Mèxic D.F.: Fondo de Cultura Económica, 2007. (Espacios para la lectura)

¹² De vegades, en llegir un llibre, trobem una estructura que es repeteix al llarg de la història: un fet que s'assembla a un altre que ha passat abans, uns personatges que tenen uns trets comuns...

També pot passar que en llegir un llibre n'evocuem un altre que ens l'ha recordat per un motiu determinat, per un fet, per un personatge. En llegir el conte de la Caputxeta, per exemple, el llop em pot fer pensar en el dels tres porquets.

Si lleigeixo els músics de Bremen, em puc adonar que hi ha uns fets que es repeteixen diversos cops al llarg del llibre (uns animals que en troben un altre de desvalgut i el conviden a viatjar amb ells).

Aquestes connexions ajuden els alumnes a comprendre millor l'entramat de les obres que llegeixen, i parlar-ne és una bona manera de descobrir-les.

Per tal que la conversa sigui productiva i es pugui treure tot el profit de les intervencions dels alumnes, el mestre pot tenir algunes preguntes preparades per anar formulant en determinats moments.

No es tractaria de formular una bateria de preguntes als alumnes, sinó més aviat d'introduir-se, a poc a poc, en una altra mena de conversa, en què les interaccions dels alumnes en siguin el més important, en què el docent només formuli preguntes en el moment escaient, preguntes que permetin aprofundir més en el contingut i l'impacte personal de la lectura, per oferir altres visions més àmplies o diferents, o focalitzar l'atenció en detalls que, potser, havien passat desapercebuts. Aquestes preguntes no s'han de respondre totes, per descomptat: només es tracta de tenir-les pensades i formular-ne les més adequades i en el moment més oportú per tal que la conversa vagi progressant.

CHAMBERS parla de tres tipus de preguntes que, degudament seleccionades pel mestre, permeten als alumnes anar teixint un coneixement veritablement literari.

Preguntes bàsiques

Són preguntes que ajuden a centrar el tema de la conversa i que serveixen per a qualsevol lectura:

- Hi ha alguna cosa que us hagi agradat d'aquest llibre?
- Alguna cosa que no us ha agradat?
- Alguna cosa que us ha desconcertat?
- Hi heu trobat algun patró, alguna connexió?

Preguntes generals

Aporten idees noves, reflexions i informacions que ajuden que la conversa progressi, alhora que reforcen la comprensió de l'obra.

Aquesta mena de preguntes ens serveixen també per a qualsevol obra.

- Quan heu vist el llibre, quin tipus de llibre pensàveu que seria? Què us ho ha fet pensar?
- Ara que l'hem llegit, penseu el mateix?
- Heu llegit altres llibres com aquest? En què s'assemblen? Què tenen de diferent?
- Ja havíeu llegit aquest llibre? Ha estat diferent, aquesta nova lectura?
- Si haguessis de millorar alguna cosa del llibre, què canviaries?
- Quantes històries diferents hi ha dins d'aquest llibre?

Preguntes especials

Ajuden a descobrir les particularitats de cada llibre, del seu llenguatge, dels personatges, de les il·lustracions. Aquestes sí que estarien relacionades amb cada obra en particular.

En aquest àlbum en concret podríem preguntar:

- En quant de temps creieu que transcorre aquesta història?
- Com se sent en Bernat quan li diuen que la Laia és a l'hospital? Quines coses li deuen passar pel cap?
- Teniu algun amic o amiga que ho sigui molt, d'aquells d'explicar-li secrets, com en Bernat i la Laia? Com us sentiu quan esteu amb ell?
- La mestra, quan li pregunten si la Laia es morirà, respon que això no ho sap ningú. Penseu que fa bé?
- La Laia està contenta quan la vénen a visitar a l'hospital? Com es deu sentir?
- El Bernat està molt enyorat. Us heu enyorat algun cop? Quan? Què vau fer per superar-ho?
- En Bernat diu que donaria les seves joguines perquè la Laia es posés bona. Per què creieu que ho diu? Us podeu imaginar com se sent?
- La Laia li demana a en Bernat si tornarà a visitar-la. Ell no sabia si li agradava que l'anessin a veure. A tots els malalts se'ls pot anar a visitar sempre? En qualsevol moment? A tots els agrada?
- Recordeu algun moment que hàgiu estat malalts? Teníeu ganes de veure gent, o ganes d'estar sols?
- Penseu que li va bé a la Laia que el Bernat hi vagi cada dia? Què us ho fa pensar?
- I a en Bernat, li va bé?
- Què deu sentir en Bernat quan la Laia li diu que no li queda gaire temps de vida?
- Quan la mare d'en Bernat entra a l'habitació, amb cara d'haver plorat i l'abraça molt fort, en Bernat ja sap que la Laia s'ha mort. Com ho sap?
- Creieu que realment la Laia s'ha convertit en una estrella? I doncs?
- Com es deu sentir en Bernat? Què penseu que li passarà, a partir d'ara?

6. ORIENTACIONS PER A LA LECTURA

En tractar-se d'un àlbum, tant el text com la imatge expliquen la història, i els alumnes poden omplir els buits de comprensió amb ajuda dels detalls que els donen les il·lustracions. Amb tot, però, atès el realisme i la duresa de la història que conta, recomanem no deixar sol l'alumne des d'un primer moment davant de l'àlbum, sinó combinar diferents tipus de lectures:

- Una primera lectura en veu alta feta pel mestre.
- Relectures en parella o de manera individual.

Una de les activitats més valuoses per afavorir el gust per llegir i la competència lectora en general és escoltar llegir un expert, una persona que en sàpiga. Està demostrat que “l'única i més important activitat per construir la comprensió i les habilitats essencials per a l'èxit en l'aprenentatge de la lectura sembla que és llegir en veu alta als infants”.¹³

La preparació de la lectura per part del mestre és fonamental: una bona fluïdesa lectora (correcció en la descodificació i pronúncia adequades, ritme i bona entonació), el volum de veu adequat i control postural. I saber en quins moments aturar la lectura per provocar una reflexió, o decidir que és millor llegir-ho tot fins al final i parlar-ne llavors. Com diu DURAN (2010):¹⁴

“Quan un adult llegeix un àlbum a un infant, no es pot limitar a pronunciar-ne el text en veu alta, encara que l'entoni molt bé. [...] l'adult ha d'enriquir la recepció lectora dels més menuts, amb preguntes, amb observacions d'anada i tornada; ha de crear expectatives sobre el que hi haurà a la pàgina següent; ha de facilitar la intervenció de l'infant que veu, assenyala, dedueix, participa..., i no solament interpreta el que diu l'adult que li llegeix les lletres, sinó també el que infereix de les imatges i tot el que les envolta, des de la coberta inicial fins a les guardes finals”.

Per tal de fer la lectura del mestre en veu alta cal tenir en compte:

- La distribució espacial dels alumnes (de manera que tothom pugui veure'l i sentir què llegeix). Una distribució en forma de “U” oberta i amb el mestre a la part oberta i a una certa distància podria ser adequada.

¹³ International Reading Association i National Association for the education of Young Children (1998). “Learning to read and write. Developmentally Appropriate Practices for Young Children”. *The reading teacher*. Vol 52, 2, 193-216. Citat a *La lectura en un centre educatiu*, Departament d'Ensenyament (2013).

¹⁴ DURAN, T. “L'àlbum dins la narrativa visual”. *Articles de didàctica de la llengua i de la literatura* (2010), núm. 52, p. 10-22.

Biblioteca de l'Escola Mare de Déu del Remei (Alcover)

- Llegir un conte no és el mateix que explicar un conte, una cosa i altra exigeixen abordatges diferents. Quan llegim un conte, utilitzem un llenguatge literari que no fem servir quan l'expliquem. Totes dues activitats són fonamentals, però no s'haurien de barrejar en una mateixa pràctica. En aquest cas, llegir el text de manera fidel seria el més adequat.
- Quan el mestre llegeix el conte no ha de pretendre ensenyar-ne les imatges alhora, ja que crea una situació incòmoda per a tots. Cal prendre la decisió, abans de començar, de si el llegirem tot seguit i ensenyarem les imatges al final, o bé si ensenyarem les imatges després de llegir cada pàgina (seria bo comunicar-ho als alumnes abans de començar, per evitar els “a veure....?” a cada moment).
- Hem de tenir en compte el temps d'observació de cada il·lustració. Es tracta d'un àlbum il·lustrat, de manera que els alumnes haurien de tenir temps de poder mirar les imatges per acabar de fer-se una composició de lloc. En tractar-se d'un àlbum de format petit podem decidir projectar les imatges en gran darrere nostre, o bé senzillament mirar-les a l'àlbum.
- Mentre el mestre fa la lectura en veu alta fóra bo que els alumnes només escoltessin. Si cadascun d'ells té un àlbum al davant això es fa difícil, ja que tots voldran seguir la lectura del mestre i la lectura en veu alta perdrà el seu sentit comunicatiu.

Les relectures per part dels alumnes també són imprescindibles: perquè ja tenen seguretat sobre el text que se'ls ha llegit, en coneixen el contingut, i això fa que puguin llegir-lo sols; perquè els permet retornar sobre aquells fragments que els han agradat més i entretenir-s'hi tot el temps que els plagui; perquè poden gaudir de les imatges amb la calma que potser no han tingut en una lectura col·lectiva. És necessari tenir una estona per fer la relectura individual i en parelles.

Una activitat que es podria derivar d'aquestes relectures podria ser, en acabar de treballar amb aquest àlbum, preparar-se'n la lectura per anar-la a llegir a un curs d'un altre nivell.

7. GUIA DE LES ACTIVITATS DEL QUADERN DELS ALUMNES

L'objectiu principal d'aquest quadern, com el de la resta d'activitats proposades fins ara, és afavorir el gust per llegir i la reflexió personal. No es tracta d'un quadern d'exercicis de llengua a partir del text, ni de comprensió lectora, ja que aquesta ja es treballa quan els alumnes reflexionen i quan participen en la conversa literària (com si no poden fer aportacions sobre les impressions que els ha causat la història?). Per tant, trobareu molts apartats "d'escriure", on els alumnes han de reflexionar i explicar-se per escrit. Això es pot fer abans o després de la conversa literària: si ho feu abans, ajudareu a preparar les seves intervencions; si ho feu després, les respostes seran més elaborades.

No hi ha solucionari, perquè és un quadern obert, en què totes les respostes són vàlides i tothom pot expressar què és el que li ha passat quan llegia, quines connexions ha fet amb el seu món i com ha construït el significat d'aquest conte. Tampoc és imprescindible fer totes les activitats que es proposen en el quadern: són això, propostes. Vosaltres, mestres, heu de triar les que s'adeqüin més als vostres alumnes i al clima de l'aula. En algunes activitats hi ha textos llargs que "expliquen". No és necessari que els llegeixin sempre els alumnes, els podeu llegir els mestres, en veu alta. Però tornem al que hem dit abans: si el mestre l'ha llegit en veu alta, és probable que, després, aquell alumne que ho vulgui, pugui rellegir-lo o buscar aquella informació que necessita per fer l'activitat.

Dedicatòria del quadern

La seva funció és crear expectatives als alumnes abans de llegir el llibre. La poden llegir els alumnes, de forma individual, i després compartir-ne les impressions, o bé la pot llegir el mestre en veu alta. Podeu explicar qui són els noms que hi surten, d'on neix aquesta història.

1. Explora el llibre

Quan els lectors adults anem a la biblioteca o passegem entre les prestatgeries de les llibreries, agafem un llibre, en mirem les cobertes, llegim el text de contracoberta, o les solapes en què parla de l'autor... Tot plegat ens crea unes expectatives sobre el llibre, ens fa fer connexions amb altres obres que hàgim llegit, i decidir si el volem llegir o no. Això s'ha d'ensenyar, si el que volem és fer lectors autònoms de llarga durada, i no només lectors escolars.

La funció d'aquesta activitat és entrar en contacte amb l'àlbum abans de posar-se a llegir, crear-se expectatives sobre el tema de què pot tractar. Aquesta activitat es pot fer en gran grup i cadascú pot anotar les seves impressions, per compartir-les després.

2. L'autor i la il·lustradora

Es presenta als alumnes qui són l'autor i la il·lustradora del llibre, així com algunes de les obres que ha fet la il·lustradora (l'autor no n'ha fet cap més).

A la segona part de l'activitat es presenten algunes cobertes de traduccions de l'obra que estem treballant (espanyol, alemany, xinès i la versió original en francès). Aquesta il·lustradora no té una pàgina web pròpia, però podem trobar moltes de les cobertes dels seus llibres a la xarxa.

3. Un "Diari de lectures". Per què?

Aquesta és una d'aquelles activitats que presenta molt de text. Per tant, el mestre pot decidir que la llegeix ell i després en parlen entre tots.

Es proposa iniciar un diari de lectures: un quadern personal on cada alumne anota el que li ve de gust (i si li ve de gust!) sobre els llibres que va descobrint, que llegeix o que li llegeixen. El més interessant d'aquest diari és el seu caràcter personal i privat: com qualsevol altre diari, ningú no pot llegir-lo, **ni tan sols els mestres**. No pretenem que sigui un quadern on facin la "fitxa" del llibre, ni el resum, perquè així perdria totalment la seva funció, la d'afavorir el gust per llegir dels alumnes. Hi poden escriure el que ells vulguin: copiar un fragment que els hagi agradat, escriure'n una idea, una impressió, o senzillament no escriure-hi res.

Aquest diari els pot acompanyar al llarg de l'escolaritat i pot ser una manera més d'afavorir el gust per llegir.

Alguns centres educatius, com l'Escola Sant Jordi (Lleida) fa molts anys que utilitzen aquests diaris de lectures.

Diari de lectures de l'Escola Sant Jordi (Lleida)
Imatge de la web

4. El dors de la guarda

De vegades les pàgines inicials dels àlbums donen pistes sobre el seu contingut. Aquí proposem als alumnes que les observin: hi trobaran les cares dels protagonistes de la història, amb qui potser es poden identificar, ja que són nens i nenes com ells.

5. *Sentiment de culpa*

De vegades ens penedim de coses que hem dit o fet quan és massa tard. En Bernat se sent culpable perquè li va dir a la seva amiga que no aniria al seu aniversari, ja que era l'únic nen que hi estava convidat, just el dia abans que la ingressessin a l'hospital.

Intentem que els alumnes connectin amb la seva experiència personal i amb els seus sentiments, que evoquin aquelles situacions en què s'hagin sentit culpables envers algun amic o amiga, per compartir-les després.

6. *Una malaltia greu*

La mestra els explica que la Laia té una malaltia greu. Amb aquesta activitat es pretén que els alumnes facin connexions entre els sentiments dels protagonistes i les seves experiències personals.

7. *La possibilitat de morir*

Els amics de la Laia pregunten a la mestra si es morirà, i ella respon que això no ho sap ningú. Parlar amb els alumnes de la possibilitat de la pròpia mort és necessari per ajudar-los a créixer. Els nens estan acostumats als finals feliços i ensucrats de les pel·lícules i de segons quins contes.

Parlar d'algunes malalties i altres causants de la mort també pot ajudar a treure angoixa i a eliminar pors innecessàries (no ens morim d'un refredat, per exemple). Potser seria un bon moment per demanar a un expert una xerrada sobre les principals causes de la mort infantil (un professional del CAP més proper a l'escola, un pare o mare metge...) i iniciar un projecte.

8. *Una visita a l'hospital*

Els companys arriben a l'hospital i la Laia els rep. Ella porta una gorra i no té cabells. Probablement aquest fet causarà una gran impressió en els alumnes, i molts dubtes. Estaria bé parlar-ne: s'hi han trobat algun cop? Com es deu sentir la Laia? I els companys?

9. *Què hi ha a l'hospital?*

Podem aprofitar la doble pàgina on s'il·lustra la visita dels nens a l'hospital per parlar d'aquest camp semàntic. Poden fer una llista d'estris, objectes i mobles que s'hi poden trobar. Si teniu un diccionari de classe confeccionat per ells, aquestes paraules poden passar a formar-ne part.

10. *En Bernat*

És el millor amic de la Laia, i s'ho passa malament des que ella està a l'hospital. Pot ser que els alumnes es posin al seu lloc perquè algun cop hagin trobat a faltar alguna persona propera. És el moment de parlar-ne.

La segona part d'aquesta activitat consisteix a fer una recomanació: molts cops donem consells, carreguem de recomanacions les persones properes: no hi pensis,

a ella segur que li agradaria que no ploressis, no li'n parlis, fes veure que no passa res, que no ho sàpiga... De vegades aquestes recomanacions no ajuden gens. Potser seria el moment de fer reflexionar els alumnes sobre la importància de mostrar els sentiments: no passa res si un plora, és més, plorar pot ajudar. No passa res si s'està trist una temporada; no podem fer veure que no passa res, fer veure que no tenim por, o substituir l'amic malalt per un altre de seguida. Hem d'aprendre a encaixar aquestes situacions de la vida, en formen part i contribueixen al nostre creixement personal.

Aquesta activitat es pot fer primer de manera oral i després escrita individualment.

11. Fer companyia

Hi ha vegades, quan no estem bé, que preferim estar sols i en silenci. D'altres en canvi ens vindria de gust una abraçada, un petó, una estona de conversa. S'ha d'aprendre a respectar les necessitats de la persona malalta i no imposar-li res. L'activitat pretén fer reflexionar els alumnes sobre aquest fet.

12. Tot llegint "El petit príncep"

En un moment donat l'autor estableix una connexió amb un referent literari, *El petit príncep*. Els dos protagonistes rellegeixen fragments de l'obra. Es pot trobar un paral·lelisme entre les al·lusions a les estrelles i el goig de mirar-les del petit príncep, el fet que hagi de perdre la vida per poder tornar al seu planeta, i el Bernat i la Laia que miren les estrelles embadalits des de la finestra de l'hospital fins que, al final de l'obra, la Laia es mor i, per a en Bernat, queda representada per sempre per un estel al cel. En Bernat farà com l'aviador: quan vulgui veure la seva amiga la buscarà en els estels.

Seria molt interessant cercar informació sobre l'obra de Saint-Exupéry, és probable que els alumnes no la coneguin; potser es troba a la biblioteca del centre i se'n poden llegir alguns fragments, així com buscar-ne les imatges a internet.

Podem reflexionar i parlar al voltant de les frases "Només hi veiem bé amb el cor. Tot el que és essencial és invisible als ulls".

13. Un estel que brilla molt

Arribem al moment que la Laia s'ha mort. En Bernat ja ho intueix, perquè sent una trucada i la mare ve a veure'l amb els ulls plorosos. Ell li diu que la Laia és un estel blau que hi ha al cel, que brilla molt. Parlem-ne. Què passa després de la mort? Realment en Bernat creu que la Laia s'ha convertit en un estel? De vegades necessitem "materialitzar" la persona que s'ha mort per no oblidar-la i sentir-la més a prop, identificar-la amb un objecte, un record. En Bernat ho fa amb l'estel.

Podem parlar de si s'ha mort algun familiar molt proper dels alumnes, de com es van sentir, de si volien estar sols, de si van plorar, de si els van donar consells...

14. Plorar quan s'està trist

El fet de plorar sempre s'ha estigmatitzat, s'ha identificat amb debilitat, cosa que ha arrelat en el pensament popular, quan es diuen frases de l'estil: "Plorar és de

petits”, “plorar és de nenes”... Quan el fet de plorar no és més que la mostra d'un sentiment. De vegades volem amagar aquestes mostres perquè pensem que ens fan més febles, i no és així. Totes les pèrdues volen fer un dol, tant si són temporals com si són permanents en el temps, i plorar ajuda a fer net.

15. El temps

El conte no diu explícitament quant de temps passa des que la Laia ingressa a l'hospital fins que es mor. Pot ser que hagi estat un procés llarg, ens diu que en Bernat hi anava cada dia i hi ha malalties, especialment diferents tipus de càncer, que poden ser molt llargues i fer patir molt tant els afectats com les persones del voltant.

16. Els protagonistes

Troblem uns quants adjectius, alguns dels quals podrien descriure en Bernat i la Laia. Seria interessant primer parlar-ne: com veuen, ells, els dos protagonistes? Com dirien que són? Tenen algun punt en comú entre ells?

17. Les il·lustracions

Els podem convidar a passar una estona mirant-les, de forma individual, cadascú amb el seu àlbum, amb calma. Que n'escullin una i pensin per què els agrada. També poden explicar si alguna no els ha agradat i per què. Després compartir-ho en gran grup.

18. Després de la conversa

A l'apartat 5 hem suggerit que, en acabar de llegir l'àlbum, es porti a terme una conversa literària amb els alumnes. Hem assenyalat la importància de parlar d'allò que s'ha llegit per compartir-ne les interpretacions, les sensacions. Els nens potser no estan habituats a fer aquest tipus d'activitat. Si fos el cas, estaria bé recollir les seves impressions personals sobre la conversa: si els ha ajudat a descobrir matisos que ells sols no havien vist, si els ha ajudat a comprendre, si ara els agrada més que abans de parlar-ne...

19. Una recomanació

És important que els alumnes aprenguin a recomanar-se llibres. Normalment cauen en els tòpics de “perquè és molt xulo” o “perquè m'ha agradat”. Aprendre a fer una recomanació per escrit no és tasca senzilla: per això proposem un procés basat en pensar- escriure- revisar.

Es pot fer en un esborrany (cal habituar als alumnes a no escriure directament aquells textos importants, tal i com fem els adults) i després escriure-la al dossier i retallar-la per donar-la al destinatari: d'aquesta manera l'activitat s'omplirà de sentit (no en tindrà cap si la deixem al dossier!).

Epíleg

Una nota d'en Bernat (que figura que és l'autor del quadern de l'alumne, que els ha ajudat a reflexionar) mira de posar el punt final al treball sobre aquest àlbum. Aquest treball no s'acaba aquí, però: de ben segur que s'han obert molts fronts. S'ha parlat de sentiments, de pèrdues, de confiança, de promeses... potser es pot continuar amb algun dels llibres de la bibliografia recomanada en el punt 6 de la primera part.

8. QUADRE DE CONTINGUTS

A la taula següent s'indica la relació entre els continguts que es treballen a cada apartat del quadern de l'alumne i el desenvolupament teòric de la guia didàctica (els números indiquen l'apartat).

	Quadern de l'alumne	Guia didàctica
Creació d'expectatives sobre l'obra	1	1
Exploració del llibre i localització de dades bibliogràfiques	1, 4	1, 4
Coneixement de les persones relacionades amb el llibre: l'autor i la il·lustradora	2	7
Elaboració d'un diari personal de lectures	3	7
Reflexió personal: el sentiment de culpa	5	7
Les causes de la mort	6, 7	7
La mort i el més enllà	13	7
Els sentiments	8, 10, 11, 14, 20	7
El procés de dol	11, 13, 14	7
Observació d'il·lustracions i de les sensacions que transmeten	17	4, 7
Participació en una conversa literària, respectant les opinions dels altres	18	7
Elaboració d'una recomanació escrita	19	7
Camp semàntic de l'hospital	9	7
Els referents literaris	12	7
El pas del temps a l'obra	15	7
Trets característics dels personatges	16	7

9. BIBLIOGRAFIA I WEBGRAFIA

- ARNAIZ, V. "Deu propostes per a una pedagogia de la mort". *Guix d'Infantil*, núm. 12, març-abril de 2003.
- ARNAL GIL, J. *et al. El tratamiento de la muerte en el álbum infantil: obras publicadas en castellano (1980-2008)*. Universidad del País Vasco, 2011. [En línia] < <https://addi.ehu.es/bitstream/10810/7663/1/ArnalGil.pdf>> [Consulta: 21 d'abril de 2014]
- BADIA, M.; LLADÓ, C. *Els àlbums i els llibres il·lustrats: una descoberta, diverses veus*. Departament d'Ensenyament. El Gust per la Lectura, 2013-14.. [En línia] < http://www.xtec.cat/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/8a244715-1333-4a23-adcc-735622e229f8/albums_illustrat.pdf> [Consulta: 15 d'abril de 2014]
- BETTELHEIM, B. *Psicoanálisis de los cuentos de hadas*. Barcelona: Booket, 2012.
- CHAMBERS, A. *Dime*. Mèxic D.F.: Fondo de Cultura Económica, 2007. (Espacios para la lectura)
- LARRULL I BERTRAN, C. *Antropologia de la mort i el dol*. Llicència d'estudis (curs 2004-05). [En línia] < <http://www.xtec.cat/crp-badalona/recursos/dol/llicencies/mortllicencia.pdf>> [Consulta: 9 d'abril de 2014]
- NOLLA, A. *Del viure i del morir: Propostes per acostar-nos a l'experiència de la finitud*. Barcelona: Rosa Sensat, 2008.
- NOLLA, A. *Pedagogia de la vida i de la mort: eines d'acció tutorial i propostes didàctiques per a l'educació primària*. [En línia] < <http://www.xtec.cat/sgfp/llicencies/199900/memories/anolla.pdf>> [Consulta: 29 gener de 2013]
- POCH, C. *De la vida i de la mort: recursos per a la família i l'escola*. Barcelona: Editorial Claret, 2006.
- PORTELL, J. *El club de lectura*. Generalitat de Catalunya, Departament d'Ensenyament, 2010/2011. [En línia] < http://www.xtec.cat/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/7e76576c-4092-4959-a043-f28a3d70eddc/club_lectura.pdf> [Consulta: 14 maig de 2014]
- Materials de suport de la formació *Separacions, pèrdues i dols en la infància: el seu abordatge en l'àmbit educatiu*, de l'Institut de la Infància. < <http://www.institutdelainfancia.org/index.php?mod=page&id=83>>